

s. M. Loyola Opiela*
ORCID: 0000-0002-0077-8985

WYCHOWANIE INTEGRALNE W PRZEDSZKOLACH KATOLICKICH

1. Wprowadzenie. 2. Integralne ujęcie wychowania. 3. Specyfika przedszkoli katolickich i podstawy ich działalności edukacyjnej. 4. Programy wychowania przedszkolnego realizowane w przedszkolach katolickich. 4.1. Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego. 4.2. Koncepcja wychowawcza bł. ks. Bronisława Markiewicza jako podstawa programu wychowania przedszkolnego. 5. Podsumowanie

Abstrakt

Przedszkola katolickie pełnią ważne funkcje w systemie edukacji przedszkolnej realizowane według wymagań wskazanych w ustawie o systemie oświaty oraz w przepisach wydanych na jej podstawie. Jako placówki katolickie, przyjmują za podstawę działania chrześcijański system wartości, a opierając się na biblijnej koncepcji człowieka jako osoby, podejmują cele i zadania określone w duchu zasad pedagogiki katolickiej. Realizują je na podstawie programów wychowania przedszkolnego, których celem jest integralny rozwój i wychowanie każdego dziecka w ścisłej współpracy z rodzicami. Ich istotą jest wychowanie całościowe i spójne, nauka życia opartego na fundamencie wiary, wprowadzanie w świat kultury i wartości chrześcijańskich, nauka miłości Ojczyzny oraz przygotowanie dziecka do

* Dr hab., adiunkt w Katedrze Pedagogiki Chrześcijańskiej, Instytut Pedagogiki na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, e-mail: sloyola@wp.pl

podjęcia nauki w szkole. U podstaw programów wychowania przedszkolnego realizowanych przez zgromadzenia zakonne leży najczęściej koncepcja pedagogiczna opracowana przez ich założycieli. Inne wybierają program spośród dostępnych, a na podstawie zapisów w statucie i zgodnie z nimi realizują założenia programowe dla zapewnienia wychowania integralnego.

Słowa kluczowe: wychowanie integralne, przedszkole katolickie, program wychowania przedszkolnego

Wprowadzenie

Wychowanie chrześcijańskie ma długą i bogatą tradycję zarówno w zakresie praktyki wychowania, jak i refleksji pedagogicznej. Ich początkiem jest osoba Jezusa Chrystusa oraz Jego nauka strzeżona, realizowana i pogłębiana przez Kościół w zmieniających się warunkach społeczno – kulturowych. Integralna wizja człowieka i społeczeństwa oraz stałość zasad to najbardziej charakterystyczne jej cechy. Bardzo istotnym jest etyczne przesłanie Ewangelii, filozoficzny i teologiczny namysł nad prawidłami życia zbiorowego oraz długa tradycja praktycznej obecności Kościoła w zróżnicowanej rzeczywistości kulturowej. Podstawy katolickiej myśli pedagogicznej, która ma charakter teo-chrysto-eklezyjocentryczny, określa teologia i filozofia wskazując na wymiar przyrodzony i nadprzyrodzony z niezmiennymi wartościami i zasadami. Katolicka myśl pedagogiczna ogarnia całość ludzkiego życia i respektuje integralność wszystkich jego wymiarów, dąży do harmonizowania człowieka w wymiarze łaski, rozumu i woli. Nie do pogodzenia z ideałem wychowania katolickiego jest natomiast skrajny indywidualizm, subiektywizm, sceptycyzm, relatywizm, socjologizm, materializm, naturalizm¹. Za-

¹ Por. A. Rynio, *Katolicka myśl pedagogiczna, próba syntezy*, w: Taż (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999, s. 411. Na gruncie filozofii tomistycznej, dokładnie w tomizmie tradycyjnym, posiadającym

chowaniu tożsamości, w tradycji wychowawczej zgromadzeń zakonnych, służy świadomość tego, że przez katolicką pedagogikę należy rozumieć „system naukowy wychowania i nauczania nie tylko zupełnie zgodny z teologią i filozofią chrześcijańską, ale ściśle z nimi związany i wysnuwający w ich świetle z doświadczenia wychowawczego swe zasady”².

Podzielane jest przekonanie, że pierwsze lata życia dziecka decydują o jego rozwoju i dalszych losach, a jego realizację zapewniają programy wychowania w przedszkolach katolickich³. Wtedy właśnie kształtują się jego możliwości intelektualne i rozwija się większość wrodzonych predyspozycji, w tym także zdolność uczenia się. Stąd szczególnie istotne na tym etapie oddziaływania wychowawcze, stymulowanie rozwoju intelektualnego i społecznego dziecka najlepsze rezultaty przynoszą w okresie przedszkolnym. W edukacji przedszkolnej zwraca się uwagę na znaczącą obecność treści wychowawczych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, co ma bezpośredni związek ze zmianami obserwowanymi w wychowaniu rodzinnym. W uzasadnieniu wytycznych podstawy uznano, że „jednym z głównych celów działalności pedagogicznej przedszkola jest budowanie w umysłach dzieci systemu wartości, zwłaszcza w zakresie rozróżniania dobra od zła i preferowania dobra”⁴. Realizacji tego celu ma służyć „silne nasycenie treściami wychowawczymi każdego z obszarów działalności pedagogicznej przedszkola i we

apologetyczny charakter, piętnuje się je jako niezgodne z rozumem i wiarą. Por. np. prace Franciszka Gabryła (*Metafizyka ogólna czyli nauka o bycie*, Kraków 1903; *Noetyka*, wyd. 2., Lublin 1931, *Psychologia*, t. 1-2, Kraków 1906).

² J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, Wyd. Znak, Kraków 1961, s. 13.

³ Niniejszy artykuł poszerza i uaktualnia treść niepublikowanego dotąd artykułu *Wychowanie integralne istotą programów wychowania w katolickich przedszkolach* mojego autorstwa.

⁴ Zob. E. Gruszczyk – Kolczyńska, *Komentarz do podstawy programowej wychowania przedszkolnego*, w: *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Podstawa programowa z komentarzami*, t.1, MEN 2009, s. 32.

wszystkich zakresach wspomagania rozwoju i edukacji przedszkolnej dzieci (...), począwszy od kształtowania umiejętności społecznych, aż po wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne. Wynika to z przekonania, że jeżeli nie zadba się o dobre wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym, to w wieku dorastania będzie to o wiele trudniejsze, a często nawet niemożliwe⁵.

Przedszkola katolickie realizując podstawę programową wychowania przedszkolnego wspomagają rozwój i edukację dzieci w równej mierze pełniąc funkcje opiekuńcze, wychowawcze i kształcące. Zapewniają dzieciom możliwość wspólnej zabawy i nauki w warunkach dostosowanych do ich potrzeb i możliwości rozwojowych, ze świadomością i motywacją wynikającą z leżących u ich podstaw założeń religijno-filozoficznych. Realizacja wychowania integralnego zostanie ukazana w niniejszym artykule na przykładzie przedszkoli prowadzonych przez zgromadzenia zakonne.

2. Integralne ujęcie wychowania

Edukacja dziecka przedszkolnego dokonuje się na bazie integralnego wychowania, którego istotę wychowawca powinien poznać i zrozumieć, by w tym kontekście właściwe miejsce znalazły inne jej elementy – opieka, kształcenie umysłu czy ćwiczenie sprawności ciała. We wczesnym wychowaniu, które jest budowaniem fundamentów dla całego przyszłego rozwoju osoby, szczególnej wagi nabiera respektowanie podstawowych praw życia determinujących rozwój ducha, ciała i umysłu, uczuć i emocji, woli i dążeń, coraz wyższych form działania, które prowadzą do lepszej równowagi między człowiekiem a otaczającym światem⁶.

Przejawem zagrożenia dla integralności wychowania są tendencje sprowadzania wychowania do wykształcenia, do przekazywania

⁵ Zob. tamże.

⁶ Zob. M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL, Lublin 2013, s. 308.

wiadomości i umiejętności, albo jeszcze dalej idąc, do konstruowania przez dziecko wiedzy i na tej bazie rozwijanie umiejętności. Tego rodzaju ograniczenie wychowania jest wspierane ogromnym postępem technicznym, który domaga się coraz to bardziej wykwalifikowanych pracowników, gdy chodzi o wiedzę i umiejętności techniczne. W edukacji, już od jej wczesnego etapu, następuje koncentracja właśnie na takim przygotowaniu młodego pokolenia, co kryje w sobie realne zagrożenie. Wiedza i umiejętności techniczne nie są dobre ani złe, ale mogą być wykorzystane w dobrym lub złym celu. Nie negując zatem również tego elementu edukacji, należy mu przyznać właściwe miejsce i proporcje ze względu na rozumienie istoty osoby ludzkiej i jej integralny rozwój⁷.

Wychowanie należy ujmować całościowo jako proces kształtujący uczucia, wolę, charakter, umiejętność współzycia społecznego dziecka, wymaga także znajomości i zrozumienia przebiegu jego rozwoju psychicznego i duchowego. Wychowawca organizuje działalność dziecka, stwarza sytuacje wychowawcze. Wykorzystuje jego rosnące zaciekawienie światem i respektuje jego postawę wnikliwego badacza, który pokonując trudności, pragnie poznać zmysłami wszystko, co go otacza. Bazując na działaniu, które mobilizuje dziecko do wykonywania nowych czynności, poznawania nowych sytuacji, drogą ćwiczeń rozwiązywania coraz trudniejszych zadań wychowawca świadomie i celowo podejmuje trud kształtowania czynności psychicznych, takich jak: spostrzeganie, myślenie, wzbogacanie zasobu słownego; wyrabia nawyki, nowe sprawności i umiejętności. Dla integralnego rozwoju i wychowania dziecka jako osoby bardzo ważne jest, by nauczyciel miał świadomość różnicy między nawykiem a sprawnością⁸. Nie dość ściśle ich rozróżnienie może

⁷ Por. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*, w: M. L. Opiela, A. Smagacz, S. Wilk (red.), *Służyć i wychowywać do miłości*, Wyd. KUL, Lublin 2009, s. 19.

⁸ Nic nie starczyły na aktualności wskazania o. J. Woronieckiego w tej dziedzinie tak ważne dla właściwego rozumienia integralnego rozwoju i wychowania osoby

prowadzić do zmechanizowania życia psychicznego, a nawet moralnego i religijnego za pomocą nawyków na bazie sprowadzania życia umysłowego, czyli działalności rozumu i woli do niższych czynności poznania i pożądania zmysłowego⁹.

Życie emocjonalne związane jest nierozzerwalnie z rozwojem duchowym, umysłowym i ruchowym. Wyłączenie jednego z tych elementów byłoby sztuczne i niezgodne ze zrozumieniem istoty rozwoju psychoruchowego dziecka oraz integralnego wychowania. Kształtowanie spostrzeżeń wzrokowych, słuchowych, mowa i myślenie zależne są od rozwoju ruchowego dziecka. Wychowawczy wpływ na rozwój i kształtowanie uczuć, woli, charakteru związany jest w okresie przedszkolnym z kontaktami społecznymi w trakcie zabaw zarówno z rówieśnikami jak i dorosłymi. Właściwe postawy wobec osób, świata przyrody i kultury kształtowane są w odniesieniu do wartości, których przekaz i urzeczywistnianie jest nieodzownym elementem harmonijnego rozwoju osoby i jej wychowania.

W procesie wychowania dziecka w wieku przedszkolnym występują elementy uczenia się, które trudno ściśle rozgraniczać. W każdym działaniu wychowawczym zawarte są ćwiczenia utrwalające nabyte umiejętności, przekształcanie się doświadczeń w wiedzę. Stanowi to przeważnie treść procesu uczenia się począwszy od naśladowania, w którym dokonuje się spostrzeganie wzorów postępowania. Uczą one odróżniania pojęcia dobra i zła, zachęcają dziecko do właściwych zachowań i wpływają na kształtowanie postaw oraz określonych czynności i ich utrwalanie poprzez ćwiczenie się w ich wykonywaniu. To badawcze nastawienie do świata powinno być dla dobra dziecka podtrzymywane przez rodziców i wychowawców. Należy go rozwijać przez odpowiednio dobrane bodźce, czyli zabawki i przedmioty odpowiednie dla wieku dziecka.

zgodnie z zasadami pedagogiki katolickiej: J. Woroniecki, *Nawyk czy sprawność*, w: Tenże, *Wychowanie człowieka*, s. 33-58.

⁹ Zob. tamże, s. 36-38.

Ważne jest tu również stwarzanie warunków dla aktywności dziecka przejawiającej się w zabawie, w czynnościach dnia codziennego, którymi powinni kierować rodzice, a w żłobku czy przedszkolu – wychowawcy. Wszystko powinno się dokonywać z uwzględnieniem indywidualnych cech dzieci, wyrażających się w ich wieku, stanie zdrowia, uzdolnieniach, skłonnościach i zainteresowaniach¹⁰.

Integralne ujęcie rozwoju i wychowania służy zachowaniu równowagi w edukacji polegającej na proporcjonalnym rozwoju wszystkich sfer. Służy jej także uwzględnianie nie tylko doczesnego wymiaru ludzkiego życia, ale także nadprzyrodzonego. On bowiem otwiera człowieka na wartości najwyższe, którym wierność, a szczególnie wynikającym z nich zasadom życia i postępowania, zakłada troskę o integralny rozwój i wychowanie osoby ludzkiej w perspektywie wieczności. „W wychowaniu bowiem chodzi właśnie o to, ażeby człowiek stawał się coraz bardziej człowiekiem – o to, ażeby bardziej «był», a nie tylko więcej «miał»; aby więc poprzez wszystko co «ma», co «posiada», umiał bardziej i pełniej być człowiekiem”¹¹.

Integralne wychowanie jest długotrwałym, całościowym procesem zmian zachodzących i kumulujących się w wychowanku. Tworzy on ciągle postęp kolejnych zmian, ściśle ze sobą związanych stadiów. W wychowaniu następuje ewolucyjny rozwój, powolne rozwijanie się człowieka w ten sposób, że każdy następny stan staje się coraz bardziej doskonały i lepszy od poprzedniego¹². To „proces doskonalenia się człowieka aż do osiągnięcia pełni człowieczeństwa, które św. Tomasz scharakteryzował jako stan naturalny cnót, usprawniający władzę człowieka pod kierunkiem rozumu do postępowania moralnego na poziomie godnym istoty ludzkiej”¹³. Kierunki roz-

¹⁰ M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, dz. cyt., s. 296-297.

¹¹ Jan Paweł II, Przemówienie w UNESCO, 2 czerwca 1980, 12.

¹² M. Opiela, *Integralna pedagogika przedszkolna...*, dz. cyt., s. 300.

¹³ Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 181-182; św. Tomasz, *Traktat o cnotach*, tłum. i oprac. W. Galewicz, Kęty 2006.

woju, który jest rozwojem ilościowym i jakościowym, dotyczą zmian zachodzących w sferze somatycznej, fizycznej, psychicznej i duchowej. Rozwój ilościowy nazywamy wzrostem lub rozrostem, jak np. rozrastanie się funkcji psychicznych. Rozwój jakościowy natomiast nazywa się dojrzwaniem, które polega „na całkowaniu, centralizowaniu zróżnicowanych dotychczas części składowych, które zaczynają łączyć się w całość, tworząc nowy układ rozwiniętych już składników. Całkowanie rozwoju nazywa się technicznie integracją (łac. *integer* – całkowity)”¹⁴.

Podstawą i punktem wyjścia dla realizacji wychowania integralnego jest adekwatna antropologia. „Koncepcja człowieka, stająca się „warsztatem pracy” pedagoga musi być zgodna z rzeczywistością, z bytową zawartością człowieka, z tym właśnie, kim on jest. Zgodne z prawdą rozeznanie, kim jest człowiek, ma doniosłe znaczenie pedagogiczne. Pozwala ono nawiązać relację wychowawczą, która będzie opierała się na realnym, a nie wymyślanym dobru człowieka, zgodnym z prawdą o nim. Wydaje się, że „nieszczęście” współczesnego wychowania polega właśnie na tym, że kieruje się je do wymyślanego człowieka i na – niezgodne z jego rozumną naturą – potrzeby i działania. Prowadzi to do kryzysu wychowania i chaosu w edukacji”¹⁵. Konsekwencją wobec przyjętej antropologii w działaniach edukacyjnych odnosząca się do biblijnej koncepcji człowieka jest podstawą zachowania tożsamości pedagogii i przedszkoli katolickich.

¹⁴ Por. tamże, s. 183-184.

¹⁵ M. Krasnodębski, *Antropologiczne podstawy pedagogiki integralnej*, w: s. M. L. Opiela, E. Świdrak, M. Łobacz (red.), *Wychowanie integralne w edukacji katolickiej. Idee – twórcy – instytucje*, Wyd. KUL, Lublin 2014, s. 23-24.

3. Specyfika przedszkoli katolickich i podstawy ich działalności edukacyjnej

Każde przedszkole katolickie pełni ważne funkcje w systemie edukacji przedszkolnej, realizowane według wymagań wskazanych w ustawie o systemie oświaty oraz w przepisach wydanych na jej podstawie, a szczególnie w podstawie programowej. Jako placówka katolicka, przyjmująca za podstawę działania chrześcijański system wartości głoszonych przez Kościół katolicki, realizuje cele i zadania określone, w duchu zasad pedagogiki katolickiej. Wychowanie w przedszkolu oparte jest na koncepcji człowieka jako osoby, a podstawowym jego celem jest wspieranie integralnego rozwoju dziecka. Katolicka tożsamość przedszkola w sposób oczywisty znajduje swój wyraz w realizacji działań edukacyjnych i charakterze przedszkoli prowadzonych przez zgromadzenia zakonne. Wychowanie w nich oparte jest na koncepcji człowieka jako osoby, a podstawowym jego celem jest wspieranie integralnego rozwoju dziecka, zarówno w wymiarze doczesnym jak i nadprzyrodzonym.

Przedszkole katolickie działa na podstawie ustawy o systemie oświaty i rozporządzeń wykonawczych do tej ustawy, statutu oraz wpisu do ewidencji oświatowych placówek odpowiedniej gminy. Natomiast nadzór nad przedszkolem, zgodnie z prawem oświatowym i statutem przedszkola, sprawuje osoba prowadząca. Nadzór pedagogiczny nad przedszkolem, zgodnie z ustawą o systemie oświaty i aktami wykonawczymi wydanymi na jej podstawie, sprawuje kurator oświaty. Jako katolicka placówka oświatowa przedszkole podlega także nadzorowi Biskupa diecezji, zgodnie z odpowiednimi przepisami Prawa Kanonicznego.

Wśród przedszkoli katolickich prowadzonych przez siostry zakonne, parafie i organizacje katolickie możemy wyróżnić przedszkola publiczne i niepubliczne, profilowane, integracyjne i nieprofilowane. Wszystkie przedszkola realizują nauczanie i wychowanie w zakresie podstawy programowej wychowania przedszkolnego według sfor-

mułowanych w niej celów wychowania¹⁶. Wychowanie przedszkolne obejmuje wspomaganie rozwoju i edukację dziecka od trzeciego roku życia do rozpoczęcia nauki szkolnej.

Mimo zwracania uwagi na potrzebę i wartość wychowania dziecka w wieku przedszkolnym, coraz powszechniej używa się pojęcia edukacja. Ważne w tym względzie dla przedszkoli katolickich jest wskazanie Benedykta XVI: „Pojęcie *edukacja* nie odnosi się tylko do oświaty lub kształcenia zawodowego, ważnych czynników rozwoju, ale do pełnej formacji osoby”¹⁷. Nie wystarczy zatem wykształcić specjalistów w danej dziedzinie ani wyuczyć zawodu, ale poprzez świadectwo życia wychowawcy powinni uformować w powierzonych im wychowankach piękne i dojrzałe człowieczeństwo. W związku z tym, „żeby wychowywać, trzeba wiedzieć, kim jest osoba ludzka, znać jej naturę. Rozpowszechnianie się relatywistycznej wizji tejże natury stawia przed wychowaniem poważne problemy, zwłaszcza przed wychowaniem moralnym, uniemożliwiając jej szerzenie w wymiarze uniwersalnym. Uleganie owemu relatywizmowi powoduje, że wszyscy stają się bardziej ubodzy, co negatywnie odbija się na skuteczności pomocy dla najbiedniejszej ludności, która nie tylko potrzebuje środków ekonomicznych czy technicznych, ale także metod i środków pedagogicznych, wspierających osoby w pełnej realizacji ich człowieczeństwa”¹⁸. Te wskazania Kościoła obligują katolickie instytucje do wierności konkretnej antropologii w działaniach wychowawczych oraz konsekwentnej realizacji wynikającej z niej pedagogii.

Zagadnienie wychowania człowieka stanowiło zawsze jeden z najważniejszych aspektów duszpasterskiej misji Kościoła, co uza-

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 18 czerwca 2014 r., poz. 803).

¹⁷ Benedykt XVI, *Caritas in Veritate*, Rzym 2009, n. 61.

¹⁸ Zob. tamże.

sadnia jego prawo do zabierania głosu na temat wychowania młodego człowieka. Na przestrzeni wieków Kościół wypowiadał się poprzez oficjalne dokumenty papieży, jak również poprzez zwyczajną działalność duszpasterską, katechetyczną i wychowawczą¹⁹. W swoim nauczaniu przedstawia on wykładnię niezmiennych prawd i zasad dotyczących natury człowieka i doskonalenia jej oraz warunków jego życia i działania ukazując perspektywę najwyższych wartości i czyniąc ją zrozumiałą wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych. W deklaracji soborowej o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, wyakcentowana jest bardzo mocno troska o wychowanie całościowe i spójne. Podejmuje ona tematykę znaczenia wychowania w życiu człowieka i coraz większego jego wpływu na współczesny postęp społeczny oraz powszechnego dążenia do ciągłego doskonalenia pracy wychowawczej²⁰.

Nie ulega wątpliwości, że biblijna koncepcja człowieka, odniesienie do wartości chrześcijańskich oraz pedagogii Kościoła na nich opartej gwarantuje pełne szacunku podejście do dziecka oraz autentyczną troskę o taki jego rozwój, jaki jest zgodny z jego ludzką godnością. Uwzględnianie kościelnego kontekstu w refleksji nad edukacją jest jednym z ważnych wymiarów, w jakich powinno dokonywać się poznawanie i rozumienie istoty zjawisk związanych z integralnym rozwojem i wychowaniem osoby ludzkiej oraz właściwej ich interpretacji w zmieniających uwarunkowaniach społeczno-kulturowych i cywilizacyjnych. Kościół ukazuje realistyczną, pełną i spójną wizję budowania zintegrowanej rzeczywistości pluralistycznego świata relacji, idei, koncepcji itd. dla prawdziwego dobra każdego człowieka.

¹⁹ Zob. S. Dziekoński, *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2000, s. 11.

²⁰ Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, red. J. Poniewierski, Wyd. AA s.c., Kraków 2009, s. 16-17.

Chrześcijańska koncepcja wychowania stawia w centrum człowieka jako osobę, jako świadomy i wolny podmiot oraz jego integralny rozwój i wychowanie. Taki stosunek do osoby wychowanka – jego życia, rozwoju i wychowania pozwala już od wczesnego dzieciństwa wspierać go w budowaniu fundamentów ważnych dla całego życia. Może stać się konkretną propozycją we współczesnych poszukiwaniach takiej koncepcji wychowania, która „postrzega wychowanka jako osobę duchową, dla której otaczający ją świat jest środkiem doskonalenia. Wychowanie nie powinno ograniczać się wyłącznie do troski o stymulowanie rozwoju czynnikami zewnętrznymi, ale ułatwić i pomóc duchowi, aby wzrastał od wewnątrz”²¹. Nabiera to ogromnego znaczenia już na etapie wczesnej edukacji dziecka w przedszkolu.

W tym istotnym dla życia i rozwoju osoby procesie wychowuje się całego człowieka, w całej perspektywie jego życia, relacji i środowiska. Jest to wyraz wizji wychowania chrześcijańskiego, które ze strony Kościoła było zawsze pojmowane w sensie integralnym. Pojęcie „integralny” zawiera w sobie nie tylko znaczenie całościowy, ale i tworzący całość. Jako takie znajduje uzasadnienie w przekazie biblijnym, tradycji wychowawczej Kościoła, w jego nauczaniu i prawie: „Ponieważ prawdziwe wychowanie powinno objąć pełną formację osoby ludzkiej, zarówno w odniesieniu do celu ostatecznego, jak i w odniesieniu do dobra wspólnego społeczności, dlatego dzieci i młodzież tak winny być wychowywane, ażeby harmonijnie mogły rozwijać swoje przymioty fizyczne, moralne oraz intelektualne, zdobywać coraz doskonalszy zmysł odpowiedzialności, właściwie korzystać z wolności i przygotowywać się do czynnego udziału w życiu społecznym”²².

Kard. Z. Grocholewski wyróżniając istotne elementy integralnego wychowania, którymi są wartości, mogące ubogacić młodego człowieka we wszystkich wymiarach jego życia, wychowawcy, któ-

²¹ J. Niewęglowski, *Zarys wychowania chrześcijańskiego*, Seminare 26/2009, s. 266.

²² Kodeks Prawa Kanonicznego, kan. 795.

rzy budują relacje indywidualne i wspólnotowe oraz perspektywę czasową obejmującą całe życie osoby, wskazał na jego dynamiczny charakter. Integralny bowiem znaczy nie tylko „całościowy”, ale także „tworzący całość”²³.

Ze względu na swą cielesno – duchową strukturę człowiek posiada uprawnienia związane z duchowym zdrowiem i rozwojem. Rozwój ten dotyczy jego psychiki, intelektu, dostępu do kultury i życia religijno-moralnego. Stworzony na obraz i podobieństwo Boże, obdarzony życiem duchowym człowiek, powinien je rozwijać, szczególnie przez wychowanie, wykształcenie i dostęp do kultury, poprzez prawo do szacunku i dobrego imienia, do wolności w poszukiwaniu prawdy, do swobodnej twórczości artystycznej i rzetelnej informacji. Rozwój duchowy ujawnia się w rozwoju jego umysłu, woli, kultury uczuć i bycia, świadomości ocen i postaw religijno-moralnych. Dlatego wskazuje się na kulturę, jako czynnik najbardziej sprzyjający i dynamizujący rozwój człowieka. W niej mobilizują się wszystkie siły, które stanowią o duchowym wymiarze ludzkiej egzystencji. Kultura zatem może wspomagać człowieka w jego integralnym rozwoju. Należy jednak pamiętać, że wzrost duchowy człowieka w wymiarze religijnym postępuje dzięki temu rozwojowi kulturalnemu, lecz się z nim nie utożsamia²⁴.

Na istotny wymiar dla wychowania integralnego w inspiracji chrześcijańskiej wskazuje J. Maritain podkreślając, że „wychowanie powinno skupić się na rozwoju i wyzwoleniu indywidualnej osoby. Krytykuje natomiast błędną formę dowartościowania indywidualnej osoby, która mając na uwadze indywidualność zamiast osobowości, sprowadza wychowanie i postęp człowieka do zwykłego wyzwolenia materialnego *ego*. Wychowawcy, którzy popadają w ten błąd, wyobrażają sobie, że przynoszą człowiekowi wolność ekspansji i au-

²³ Zob. Z. Grocholewski, *Integralne wychowanie według bł. Edmunda Bojanowskiego*, dz. cyt., s. 22-37.

²⁴ Por. S. Jasionek, *Wychować człowieka*, WAM, Kraków 2007, s. 77-78.

tonomii, do której osoba aspiruje, gdy tymczasem negują zarówno wartość wszelkiej dyscypliny i wszelkiej ascezy, jak też konieczność czynienia wysiłku na rzecz osobistej doskonałości. Rezultat jest taki, że człowiek zamiast się spełniać, rozprasza się i dezintegruje”. Dla uniknięcia błędu należy rozróżnić między „osobowością” a „indywidualnością”, co jest kluczowym problemem wychowania człowieka. Rozróżnienie to i jego znaczenie powinno być starannie zrozumiane, bo dotyczy ono dwóch różnych aspektów tego samego ludzkiego bytu, w języku potocznym nazywanym zamiennie jednostką lub osobą. Ten sam cały człowiek jest jednocześnie jednostką i osobą; jest on osobą z racji duchowego istnienia swej duszy, i jest on jednostką z racji zasady niespecyficznego zróżnicowania, jaką jest materia sprawająca, że członkowie tego samego gatunku różnią się między sobą. Może zatem rozwijać się w kierunku osobowości, czyli w kierunku opanowania i niezależności, właściwych duchowi, mocą którego istnieje. Albo też może rozwijać się w kierunku jednostkowości, inaczej mówiąc, w kierunku poddania się skłonnościom, które są w nim obecne z racji materii i dziedziczności. „W związku z tym są wychowawcy, którzy mylą osobowość z indywidualnością i którzy zwykły rozrost indywidualności biorą za rozwój osobowości. W rzeczywistości osobowość oznacza wewnętrzność w samym sobie. Ta wewnętrzna autonomia rośnie w miarę, jak życie rozumu i wolności zapanowuje nad życiem instynktu i pożądań zmysłowych, co wymaga ofiary z siebie, wysiłku ku osobistej doskonałości i ku miłości. Natomiast indywidualność (...), oznacza materialne *ego*, którego rozrost polega na pozostawieniu swobody irracjonalnym popędom, jakie w nim tkwią. Tak więc czyniąc się ośrodkiem wszystkiego, *ego* rozprasza się w rzeczywistości wśród niskich żądz czy nieodpartychności i podporządkowuje się ostatecznie determinizmowi materii”. Niewłaściwym podejściem jest także w kwestii rozróżnienia między osobowością i indywidualnością, kiedy pojmuje się je rozdzielnie. Przekonanie, że nosimy w sobie dwa oddzielne byty: byt jednostki i byt osoby prowadzi do de-

spotycznej koncepcji wychowania i ludzkiego postępu. Wychowanie zabijające jednostkę, prowadzi do zabicia także osoby. „Zamiast osobowości ludzkiej autentycznej, noszącej zamię tajemniczego oblicza swego Stwórcy, jawi się tu maska człowieka konwencjonalnego lub też świadomości produkowanej seryjnie”²⁵.

Ten sam kierunek wyznacza S. Kunowski zwracając uwagę na pedagogikę indywidualności, która dąży do wyzwolenia jednostek od społeczeństwa i zwrócenia ich do siebie w kierunku jakiegoś hipermoralnego nadczłowieka, co doprowadza jedynie do rozproszenia duchowego jednostki. Z kolei nawiązując do F. W. Foerstera i M. S. Gilleta mówi o pedagogice charakteru, która wychowanie charakteru stawia na gruncie religijnym. Zmierza ona do ześrodkowania w charakterze człowieka przy pomocy etycznych żądań społeczeństwa duchowych sił jednostki. Indywidualność jest rozproszeniem, charakter zaś i oparta na nim osobowość jest koncentracją²⁶.

4. Programy wychowania przedszkolnego realizowane w przedszkolach katolickich

Przedszkola katolickie realizują programy wychowania, mające na celu integralny rozwój i wychowanie każdego dziecka w ścisłej współpracy z rodzicami. Dla osiągnięcia swych celów przedszkole może posiadać własny program wychowawczy opracowany i przyjęty przez radę pedagogiczną oraz dopuszczony do użytku na podstawie obowiązujących przepisów albo wybrać taki spośród dostępnych. Wtedy obok realizacji wybranego programu realizuje założenia programowe określone na podstawie zapisów w statucie i zgodnie z nim uczy życia opartego na fundamencie wiary, wprowadza w świat kultury i wartości chrześcijańskich, uczy miłości Ojczyzny.

²⁵ Wszystkie cytaty tego akapitu pochodzą z: J. Maritain, *Dynamika wychowania*, „Znak”, XLIII nr 436 (9) wrzesień 1991, s. 30-31.

²⁶ Por. S. Kunowski, *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Impuls, Kraków 2000, s. 44-45.

U podstaw programów wychowania przedszkolnego realizowanych w przedszkolach katolickich prowadzonych przez zgromadzenia zakonne leży najczęściej koncepcja pedagogiczna opracowana przez założyciela. Szczególnie ma to miejsce w tych zgromadzeniach, których istotą charyzmatu jest praca opiekuńczo-wychowawcza czy oświatowa. Przykładem mogą być przedszkola salezjańskie. Specyfiką przedszkola salezjańskiego jest wprowadzany w środowisko wychowawcze duch rodzinny oraz system prewencyjny ks. Bosko, oparty na miłości wychowawczej, rozumie oraz religii, którego celem było wychowywanie podopiecznych na uczciwych obywateli i dobrych chrześcijan. System ten wymaga od wychowawców i nauczycieli osobistej relacji z każdym dzieckiem²⁷. Ich działania mają za zadanie kształtowanie i wypracowanie przez dziecko coraz pełniejszej wewnętrznej harmonii jego sfery fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej i duchowej, będącej rezultatem intensywnego uczestniczenia w działaniu, przeżywaniu i poznawaniu otaczającego świata, a także przygotowanie go do podjęcia przyszłych wyzwań²⁸. Program wychowawczy przedszkola zakłada wtedy realizację wychowania integralnego w duchu systemu wychowawczego ks. Bosko, w którym priorytetem jest wychowanie do wiary katolickiej i do życia wiarą. Personel przedszkola tworzy wspólnotę wychowawczą, która podejmuje działania zmierzające do integralnego wychowania dzieci, promowania ich uzdolnień oraz tworzenia klimatu rodzinnego²⁹.

Obecnie opracowywane programy wychowania przedszkolnego w całości konstruowane są na podstawie koncepcji pedagogicznej założycieli i zgodnie z obowiązującą podstawą programową. Takim jest *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji peda-*

²⁷ Zob. W. Józwiak, *Ideal wychowawcy w systemie prewencyjnym księdza Bosko oraz jego aktualność dla nauczycieli wychowania przedszkolnego*, w: s. M. L. Opiela, E. Świdrak, M. Łobacz (red.), *Wychowanie integralne w edukacji katolickiej...* dz. cyt., s. 293-310.

²⁸ Por. L. Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1986, s. 29-38.

²⁹ Zob. *Statut Niepublicznego Przedszkola Sióstr Salezjanek im. Świętej Rodziny w Rumi*, Rumia, 24 listopada 2009 r., § 8.

gogicznej bł. E. Bojanowskiego³⁰ oraz *Program wychowania przedszkolnego według systemu pedagogicznego* bł. ks. Bronisława Markiewicza „*Kosz malin*”³¹.

4.1. Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego

Koncepcja pedagogiczna bł. E. Bojanowskiego (1814-1871) realizowana jest do dziś w ochronkach, które są formą edukacji przedszkolnej prowadzoną przez Siostry Służebniczki i stała się podstawą programu wychowania przedszkolnego. Celem *Programu wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. E. Bojanowskiego* jest integralne wychowanie i pełny rozwój dziecka, w odniesieniu do chrześcijańskiego systemu wartości oraz jego udostępnienie dla nauczycieli, dla których cele wychowania są zbieżne z niniejszym programem. Program przeznaczony jest dla przedszkoli katolickich.

Zawiera on pełny opis zadań wychowawczych i dydaktycznych jest zorientowany na osobę dziecka z uwzględnieniem jego indywidualności, specyfiki rozwoju, potrzeb opiekuńczych i całej dotychczasowej historii jego doświadczeń społeczno – kulturowych. Integralną częścią programu jest praca wychowawcza, opiekuńcza i dydaktyczna każdego nauczyciela w odniesieniu do celu zawartego w obowiązującej *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych*. W tym względzie wyznacza się zadania w zakresie rozwoju fizycznego, psychicznego, umysłowego, społeczno – moralnego, kulturowego, religijnego.

Realizacja niniejszego programu wychowania przedszkolnego, ściśle połączona z działaniami opiekuńczymi, obejmuje spektrum zadań w zakresie trzech obszarów:

³⁰ s. M. Opiela, s. M. Kaput, s. E. Piekarz, s. A. Kornobis, s. Z. Zymróz, s. S. Chudzik, *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej* bł. Edmunda Bojanowskiego, Zgromadzenie SSi. BDNP, Dębica 2015.

³¹ s. I. Szewc, *Program wychowania przedszkolnego według systemu pedagogicznego* bł. ks. Bronisława Markiewicza „*Kosz malin*”, Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archaniola, Miejsce Piastowe 2012.

- wychowania;
- zdobywania wiedzy istotnej dla wychowania;
- kształcenia umiejętności istotnych dla wychowania.

Zaplanowany i realizowany program wychowawczo – dydaktyczny i opiekuńczy jest zindywidualizowany i ostatecznie w swoich szczegółach jego realizacja jest efektem pracy całego grona pedagogicznego, a także przedstawicieli rodziców oraz sugestii wynikających z diagnozy rozwoju dzieci i specyfiki środowiska. Działania wynikające z treści programowych powinny się wyrażać w codziennej pracy edukacyjnej pracowników oraz w specjalnie zaprojektowanych formach aktywności budujących, rozwijających i uzupełniających wychowawcze uwarunkowania dzieci uczęszczających do przedszkola³².

Integralność wychowania w koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda przejawia się w wielu jego wymiarach:

- 1) Całościowemu ujmowaniu rzeczywistości samej osoby ludzkiej:
 - a) dziecka („fizycznie, umysłowo, obyczajowo”³³);
 - b) ochroniarki – wychowawczynie, rodzica („zewnętrznie, wewnętrznie, obyczajowo”³⁴).
- 2) Uwzględnianiu wszystkich wymiarów relacji osoby:
 - a) indywidualnych: do Boga, drugiego człowieka, samego siebie;
 - b) wspólnotowych: do rodziny, narodu, Kościoła;
 - c) społecznych: środowisko lokalne, ojczyzna, ludzkość.
- 3) Stosunku osoby do świata:
 - a) natury – dzieła stworzonego przez Boga;
 - b) kultury – całokształtu duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa;
 - c) historii – dziejów człowieka, ludzkości i społeczeństw (historia zbawienia, naturalna, powszechna).

³² Por. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 14-15.

³³ Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego* (B); AGSD, B-h-2, k. 2r.

³⁴ Tamże.

- 4) Komplementarności ludzkich działań – dla własnego zbawienia, dla dobra innych, dla dobra wspólnego.
- 5) Uwarunkowań zewnętrznych w wymiarze:
 - a) wspólnot wychowujących – rodzina, rówieśnicy i nauczyciele, naród, Kościół;
 - b) czasu – dzień, tydzień, rok, pory roku, okresy roku liturgicznego, wydarzenia i uroczystości historyczne;
 - c) miejsca (instytucji) – dom rodzinny, przedszkole, państwo.

W tym celu Bojanowski dokonał syntetycznego opisu stanu wiedzy i praktyki pedagogicznej rozwijającej się w poszczególnych epokach i regionach Europy dokonując analizy procesów dziejowych od starożytności po czasy sobie współczesne w odniesieniu do istotnych elementów procesu wychowania. Scharakteryzował specyfikę każdej epoki jako wycinka analizowanej rzeczywistości przedstawiając dominujące tendencje w wychowaniu małego dziecka. Dokonał oceny stanu wiedzy i praktycznej działalności w stosunku do potrzeb i możliwości rozwojowych dziecka oraz potrzeb społecznych. Ustalił przyczyny pierwotne i wtórne zmian w analizowanej rzeczywistości wychowania, uchwycił dynamikę jej rozwoju. Zestawił, omówił i scharakteryzował te elementy, co do których zachodzi potrzeba podjęcia działań reformatorskich. Opracował systemowe rozwiązanie sprawy wychowania małego dziecka oraz określił przewidywany kierunek rozwoju wraz z przypuszczalnymi i oczekiwanymi efektami działalności wychowawczej w ochronkach.

Diagnoza ta służyła budowaniu teoretycznych podstaw praktyki pedagogicznej w jego systemie wychowawczym, opartego na idei ochrony. Uwzględniała ona także indywidualność dziecka – jego możliwości i potrzeby rozwojowe, było podstawą do organizacji zarówno planowych jak i doraźnych intencjonalnych działań wychowawczych. Praktyka pedagogiczna własna i innych służyła Bojanowskiemu do formułowania wniosków i hipotez w dziedzinie teorii wychowania małego dziecka w ochronce, a dorobek naukowy teoretyków wycho-

wania i myśli pedagogicznej oraz własne obserwacje i refleksje w tej dziedzinie służyły organizacji i udoskonalaniu praktycznych działań. Stworzył program oparty na znajomości nie tylko psychiki dziecka, ale wielkiej wartości tajemnicy dziecka i dzieciństwa w kontekście natury, religii i historii. Taki kontekst pozwalał dogłębnie poznawać dziecko, po to by znając jego kondycję, wspierać i ukierunkowywać je w rozwoju do pełni człowieczeństwa. Tu chodziło o doskonałość, pełnię i harmonię, nie zaś o przeciętność, na co wskazuje tak poważne potraktowanie sprawy wychowania małego dziecka.

Przyjęte przez Bojanowskiego podstawy światopoglądowe i filozoficzne dają podstawę dla realizacji wychowania chrześcijańskiego. Zgodnie z realizmem filozoficznym jego bazą jest życie nadprzyrodzone w Bogu, które opiera się na naturze i kulturze ludzkiej, przetwarzającej i uszlachetniającej przyrodę i materię, powodując przy tym przemianę wewnętrzną człowieka i jego uświęcenie jako dziecka Bożego. Łaska uzupełnia i doskonali naturę człowieka, który współpracuje z nią w historii swego życia wspierany w dzieciństwie przez wychowanie, by w życiu dorosłym w sposób wolny, świadomy i odpowiedzialny dążył do osobistego rozwoju, działając na rzecz dobra społecznego. Taka koncepcja wychowania łącząc w sobie wiedzę naukową z filozoficzną i teologiczną ma charakter uniwersalny.

Wychowanie integralne w ujęciu Bojanowskiego to wychowanie chrześcijańskie, realizowane w pedagogii katolickiej. Posiada ono tylko wtedy charakter integralny, jeśli obejmuje wszystkie wymiary życia, rozwoju, relacji i działania osoby ludzkiej i w leżącej u podstaw koncepcji człowieka respektuje wszystkie sfery – począwszy od fizycznej, poprzez psychiczną, umysłową, społeczną, kulturową po duchową (religijną). Tak pojęte wychowanie integralne trzeba ujmować jako ruch, postęp, dojrzewanie ku doskonałemu zakończeniu, które może prowadzić do przezwyciężania każdego ludzkiego ograniczenia. W tym procesie następuje interpretowanie i porządkowanie kultury ludzkiej w świetle wiary, porozumienia między światem kultury, stworzonym przez człowieka, a światem religii. Wszystko to

powinno następować razem, harmonijnie, w procesie wychowania osobowego. Nie są to bowiem dwie różne czy równoległe drogi, lecz zgodność czynników wychowawczych, połączonych w zamierzeniach wychowawców i w duchu wolności współpracujących w wychowaniu dzieci³⁵.

4.2. Koncepcja wychowawcza bł. ks. Bronisława Markiewicza jako podstawa programu wychowania przedszkolnego

Bł. Bronisław Markiewicz (1842–1912), był kapłanem, wychowawcą, społecznikiem, wypracował własną metodę wychowawczą, którą przekazał założonym przez siebie zgromadzeniom zakonnym św. Michała Archanioła. Znając wartość wychowania, nazywał go „sztuką nad sztukami, najdonioślejszą sprawą w życiu ludzkim”³⁶, które opiera się na tworzeniu ideałów. To one zdobyte w młodości, stają się gwiazdami przewodnimi na całe późniejsze życie człowieka. Pisał: „Różne są rodzaje wychowania dobrego dzieci, bo różne są zdolności, usposobienia, stany i powołania ludzi (...). Najlepszym jest to wychowanie, które się stosuje najściślej do osobowości każdego dziecka: do jego wieku, uzdolnienia, zdrowia, warunków życia i przeznaczenia na tym świecie i w wieczności”³⁷.

Takie rozumienie wychowania uwypukla jego osobowy charakter, w którym chodzi o człowieka, o jego dobro. Wychowanie przede wszystkim dotyczy dzieci i młodzieży i spoczywa na rodzicach i wychowawcach. To oni, zwłaszcza w okresie dzieciństwa, mają obowiązek szukania właściwych celów i dróg jego realizacji. Ważna jest też w tym względzie umiejętność samowychowania, której wskaźnikiem

³⁵ Por. W. Cichosz, *Chrześcijańskie porządkowanie kultury w świetle wiary i rozumu*, w: *Kultura chrześcijańska w zjednoczonej Europie*, red. T. Sikorski, ks. A. Dymer, Wyd. Centrum Edukacyjnej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, Szczecin 2007, s. 24.

³⁶ B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. 1, Miejsce Piastowe 1911, s. 162.

³⁷ Tamże, s. 162.

powinna być gotowość i zdolność do wychowywania innych, podjęcia odpowiedzialności za ich harmonijny rozwój fizyczny, umysłowy i duchowy, aż do wykształcenia w nich umiejętności samowychowania.

Bł. Markiewicz pisał, iż: „Wychowanie jest jakby formą, w której się wyrabia umysłowy, moralny i religijny kształt człowieka. Takim będzie człowiek na starość, jakim przez wychowanie stanie się w młodości”³⁸. Dlatego w wychowaniu dzieci należy kierować się zasadą podmiotowości opartej na poszanowaniu wolności drugiej osoby, postawą zaufania wobec dziecka, bycia przewodnikiem w samodzielnych poszukiwaniach życiowych celów.

Markiewicz podkreślał potrzebę wychowania chrześcijańskiego opartego na Biblii i nauce Kościoła. Twierdził, że powinno ono być systemowe i oparte na wartościach ogólnoludzkich, a w szczególności chrześcijańskich. Nie zrywał on więc z tradycyjnymi założeniami wychowawczymi, które opierały się na ślepym posłuszeństwie i dominującej roli nauczyciela, kładł jednak akcent na inne wartości. Przestrzegał przed nadmiarem zakazów i łamaniem wolności wychowanka³⁹. Dużą rolę przywiązywał do ukształtowania w wychowankach takich cech jak: miłość Boga, miłość bliźniego, szacunek dla wychowawców, kolegów i w ogóle do ludzi. Kładł też nacisk na kulturę we wzajemnym współżyciu, szacunek do pracy i jej obowiązek: „praca uszlachetnia człowieka, rozwija jego siły moralne i fizyczne, jest najlepszym lekarstwem przeciw moralnemu zepsuciu”⁴⁰. Cały proces wychowawczy w jedną całość łączyło wychowanie religijne.

Dla bł. Markiewicza ideałem był człowiek wychowany religijnie, a więc kierujący się wartościami religijnymi, wyznający Boga jako naj-

³⁸ Tamże, s. 171.

³⁹ S. I. Szewc, *Koncepcja wychowawcza bł. Bronisława Markiewicza jako drogowskaz wychowania na dzisiejsze czasy*, w: *Drogowskazy wychowania*, red. S. Wilk i inni, Wyd. KUL, Lublin 2012, s. 293-294.

⁴⁰ B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców...*, dz. cyt., s. 209.

wyższą wartość – „dobry chrześcijanin, katolik i obywatel”. Wszystkie inne wartości według niego winny czerpać swe uzasadnienie i znaczenie o tyle, o ile wypływały i odnosiły się do Boga. Taki ideał wychowania ks. Bronisław umiejętnie podsuwał powierzonym sobie dzieciom i młodzieży. Nauczał, że praca i opanowanie siebie dają moc do działania i że „człowiek zaczyna się tam, gdzie świeci idea, i gdy się jest sługą wiernym. Obok wielu niepowtarzalnych elementów jawią się dwa główne i najważniejsze dla systemu filary, a mianowicie: powściągliwość i praca. Markiewicz uważał, że życie według nich prowadzi w Jezusie Chrystusie do zbawienia. Powściągliwość rozumiana i stosowana była jako prostota, równość, godność, praca nad sobą. Praca natomiast w tym systemie nie była odczuwana jako przymus. Uwzględniała zamiłowania, zdolności, siły fizyczne dziecka, pozostawiając przy tym możliwość swobodnego jej doboru. Stanowiła o współdziałale we wspólnocie. Bł. Markiewicz rozumiał realny i moralny sens pracy. Widział ją jako konieczność życiową niezbędną do formowania pełnej osoby człowieka⁴¹.

Tym co wyróżniało pedagogikę ks. Bronisława było realistyczne podejście do wiary i przyjęcia jej konsekwencji w praktyce. Nakreślony przez niego ideał wychowania jest nadal aktualny i odpowiada na dzisiejsze oczekiwania Kościoła i społeczeństwa. Ks. Markiewicz uważał, że kochające serce prowadzi prawdziwego wychowawcę i pomaga mu rozwiązywać trudne sytuacje we właściwy sposób opierając się na zdrowym rozsądku i głębokiej wierze – dwóch filarach, ważnych zarówno dla wychowanka jak i wychowawcy. Celem kształtowania postaw społecznych, etycznych i moralnych u dzieci w duchu chrześcijańskim jest pomaganie im, by w głębi swych serc potrafiły wybierać dobro, a odrzucać zło. Uważał, że „dzieci należy

⁴¹ Zob. I. Szewc, *Koncepcja wychowawcza bł. Bronisława Markiewicza...*, dz. cyt., s. 302-303.

⁴² B. Markiewicz, *Opieka nad dziećmi opuszczonymi*, „Powściągliwość i Praca” 8/1905, nr 9, s. 66.

tak wychowywać, aby się stały religijnymi, moralnymi, Ojczyznę miłującymi i pracowitymi członkami społeczeństwa”⁴². W praktyce wychowawczej Markiewicz wychowanie chrześcijańskie, czyli w wierze i do wiary wpisał w całokształt wychowania. Z odwagą stawiał Chrystusa jako ideał „nowego człowieka” i wskazywał jako wzór zarówno dla wychowawców jak i wychowanków⁴³.

Porównanie istotnych elementów tych dwóch programów ukazuje nam, jak ważnym dla integralnego wychowania dziecka jest ich oparcie na fundamencie wartości najwyższych. Zapewnia bowiem uwzględnianie wszystkich sfer życia i rozwoju człowieka z zachowaniem właściwych proporcji i najdrobniejszych szczegółów służących wychowaniu go na wieczność.

Program wychowania przedszkolnego według	
koncepcji pedagogicznej bl. Edmunda Bojanowskiego	systemu pedagogicznego bl. ks. Bronisława Markiewicza
Podstawy opracowania programu	
<ul style="list-style-type: none"> • koncepcja pedagogiczna bl. E. Bojanowskiego, • teoretyczne przesłanki pedagogiki personalistycznej, • koncepcja integralnego wychowania Stefana Kunowskiego, • charyzmat Sióstr Służebniczek, którym jest służba dzieciom, ubogim i chorym, • wiedza i praktyka pedagogiczna wynikająca z tradycji i współczesnej działalności oświatowej i opiekuńczej – wychowawczej Zgromadzenia • obowiązująca podstawa programowa 	<ul style="list-style-type: none"> • teoretyczne przesłanki pedagogiki personalistyczno – egzystencjalnej, • koncepcja pedagogiczna bl. ks. Bronisława Markiewicza, • charyzmat Sióstr Michalitek, którym jest służba biednym i opuszczonym dzieciom, • wiedza i praktyka wpływająca z założeń współczesnej pedagogiki • obowiązująca podstawa programowa wychowania przedszkolnego • treści wynikające z zasad wiary chrześcijańskiej zgodnie z Podstawą Programową Katechezy Kościoła

⁴³ Zob. I. Szewc, *Koncepcja wychowawcza bl. Bronisława Markiewicza...*, dz. cyt., s. 304.

wychowania przedszkolnego ⁴⁴ .	Katolickiego w Polsce, z 8 III 2010 roku ⁴⁵ .
Cel programu	
<ul style="list-style-type: none"> • integralne wychowanie i pełny rozwój dziecka, w odniesieniu do chrześcijańskiego systemu wartości. • zorientowany na osobę dziecka z uwzględnieniem jego indywidualności, specyfiki rozwoju, potrzeb opiekuńczych, dotychczasowej historii jego doświadczeń społeczno - kulturowych. • integralne ujmowanie procesu edukacyjnego i opiekuńczego, z naciskiem na wychowanie, zdobywanie wiedzy istotnej dla wychowania, kształcenie umiejętności istotnych dla wychowania⁴⁶. 	<ul style="list-style-type: none"> • najszerszej pojęte dobro dziecka - jego wszechstronny rozwój i zbawienie wieczne budowane na fundamencie relacji wychowanka do: <ul style="list-style-type: none"> • siebie samego, • Boga, • drugiego człowieka, • wychowanie wielkich charakterów⁴⁷.
Cele w odniesieniu do dziecka	
<p>Wychowanie w zakresie rozwoju: fizycznego, psychicznego, umysłowego, społeczno – moralnego, kulturowego, religijnego.</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktywizowanie i rozwijanie podstawowych procesów myślowych, • dostarczanie, ubogacanie i uściślanie wiadomości dzieci o życiu i otoczeniu oraz kształtowanie właściwych pojęć, 	<ul style="list-style-type: none"> • wychowanie religijne „Któż jak Bóg”, • wychowanie przez pracę i do pracy, • wychowanie powściągliwe (moralne), • wychowanie mocnego charakteru, • wychowanie do miłości, • wychowanie patriotyczne⁴⁹.

⁴⁴ s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 15.

⁴⁵ Zob. s. I. Szewc, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 32-33.

⁴⁶ s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 23-24.

⁴⁷ Zob. B. Markiewicz, *Wychowanie wielkich charakterów*, „Powściągliwość i Praca” 3/1900, nr 4, s. 25-27.

⁴⁸ Zob. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 51-52.

⁴⁹ s. I. Szewc, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 60; zob. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 80-138.

<ul style="list-style-type: none"> • rozwijanie twórczej wyobraźni, inicjatywy, pomysłowości i umiejętności wyrażania jej w dostępnych formach, • kształtowanie właściwych postaw religijnych i patriotycznych, • kształtowanie postaw społeczno-moralnych, umiejętności współżycia i współdziałania w grupie, rozwijanie życzliwości i szacunku dla ludzi i właściwego stosunku do przyrody, • kształcenie mowy, • wyrabianie i doskonalenie sprawności, umiejętności i nawyków we wszystkich obszarach wychowania, • rozwijanie postawy estetycznej, • rozwijanie zamiłowań indywidualnych⁴⁸. 	
Sylwetka wychowanka	
<p>osoba otwarta na dalszy rozwój i zdolna w przyszłości do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • akceptacji siebie i swojej życiowej sytuacji, • podejmowania i kształtowania relacji osobowych z ludźmi i z Bogiem, • doceniania wartości i godności życia swojego i innych, • odpowiedzialności i wrażliwości na potrzeby i problemy drugiego człowieka i ofiarnej służby, • otwartości na poznawanie historii, tradycji, kultury narodu, • pielęgnowania i rozwijania dobra w sobie, z wiarą przeżywając sukcesy życiowe oraz w sposób twórczy pokonując trudności i kryzysy, 	<ul style="list-style-type: none"> • osoba dobrze uformowana, • intelektualnie kompetentna, • podatna na osobowy wzrost, • kochająca, • oddana szerzeniu sprawiedliwości w ofiarnej służbie innym⁵¹.

⁵⁰ Zob. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 10-11.

⁵¹ Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, dz. cyt., s. 11.

<ul style="list-style-type: none"> • podejmowania trudnych i odpowiedzialnych decyzji, • podjęcia właściwych ról życiowych i związanych z nimi obowiązków⁵⁰. 	
Zasady wychowawcze	
<ul style="list-style-type: none"> • Zasada świadomego i celowego organizowania sytuacji wychowawczych • Zasada integracji praw i potrzeb związanych z rozwojem dziecka, jego naturą i rozwijanie ich zgodnie z celem wychowania. • Zasada dbałości o harmonijny rozwój, w którym każda sfera jest jednakowo ważna. • Zasada wykorzystania ważnej roli spuścizny kulturalnej jako środka wychowawczego. • Zasada budowania wspólnoty osób. • Zasada pielęgnowania tzw. rytuału ochronki przybliżającego określone ideały i wartości. • Zasada integracji wartości kulturalnych z wartościami życia. • Zasada współdziałania ochronki z rodziną i środowiskiem w procesie integralnego wychowania dziecka⁵². 	<ul style="list-style-type: none"> • Zasada prawdy. • Zasada dobra dziecka. • Zasada przykładu. • Zasada projekcji pedagogicznej. • Zasada więzi emocjonalnej. • Zasada poszanowania osobowości wychowanka. • Zasada profesjonalizmu w wychowaniu⁵³.
Zakresy edukacji	
<p>1) <i>Fizycznie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Obszar fizyczny – prawidłowy rozwój fizyczny dziecka <p>2) <i>Umysłowo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Obszar umysłowy – wszechstronny rozwój intelektualny dziecka 	<p>1) Praca fizyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • wychowanie do samodzielności, • wychowanie do bezpieczeństwa, • wychowanie zdrowotne. <p>2) Praca umysłowa</p> <ul style="list-style-type: none"> • wychowanie językowe,

⁵² Zob. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 19.

⁵³ Zob. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, dz. cyt., s. 59-64.

<p>3) <i>Obyczajowo</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Obszar społeczny – właściwy rozwój emocjonalny, kształtowanie postaw społecznych i patriotycznych, • Obszar kulturowy – kształtowanie zmysłu estetycznego, • Obszar moralny – kształtowanie szlachetnego charakteru i prawości obyczajów, • Obszar religijny – rozwijanie i umacnianie wiary⁵⁴. 	<ul style="list-style-type: none"> • wychowanie intelektualne z elementami edukacji matematycznej, • wychowanie przyrodnicze, • wychowanie techniczno-konstrukcyjne. <p>3) Praca duchowa</p> <ul style="list-style-type: none"> • wychowanie religijne, • wychowanie społeczno-moralne, • wychowanie narodowe, • wychowanie estetyczne⁵⁵.
Zadania nauczyciela	
<ul style="list-style-type: none"> • kierując się dobrem dziecka, zgodnie z jego indywidualnymi zdolnościami, wspiera go unikając uczestnictwa w tendencjach wychowania do wybujałego indywidualizmu zorientowanego nadmiernie na sukces czy ograniczenia jedynie do wyrównywania braków, • oddziałuje poprzez osobisty przykład, przekaz wartości, podawane treści, umiejętnie dobrane metody i środki wychowania, odpowiednio dostosowane do wieku i możliwości dziecka, • podejmuje stałą współpracę z rodziną dziecka, • podejmuje pracę w poczuciu pełnienia misji służby wartościom, zmierzając do ochrony i urzeczywistniania wartości oraz godności osoby wychowanka poprzez odkrywanie i rozwijanie jego darów nadprzyrodzonych i naturalnych w odniesieniu do rzeczywistości, w jakiej żyje i do jakiej zmierza⁵⁶. 	<ul style="list-style-type: none"> • troska o dobro dziecka w aspekcie zbawienia wiecznego i wszechstronnego rozwoju, • pomoc dziecku w kształtowaniu właściwych postaw wobec siebie samego, wobec Boga, drugiego człowieka i otaczającego świata, • świadectwo życia prawdziwie chrześcijańskiego /życie wiarą, praktyki religijne/, • tworzenie klimatu miłości i poszanowania godności osoby ludzkiej, • indywidualne podejście do każdego dziecka, • prowadzenie obserwacji pedagogicznej i diagnozy, • współpraca z rodzicami w procesie wychowawczo-dydaktycznym i organizacyjnym, • działanie zorganizowane według przyjętego przez przedszkole programu⁵⁷.

⁵⁴ Zob. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 21-23.

⁵⁵ Zob. s. I. Szewc, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 60.

⁵⁶ s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 17-18.

⁵⁷ s. I. Szewc, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 52.

Zasady współpracy z rodziną	
<ul style="list-style-type: none"> • jasnego informowania rodziców o specyfice wychowania w ochronce, zasadach współpracy oraz konsekwentnego ich przestrzegania, • pierwszeństwa prawa rodziców do wychowania dzieci, • pomocniczości, • indywidualnego podejścia do potrzeb, możliwości i problemów rodziny, • współpracy podmiotowej – wypracowywanie wspólnego stanowiska wobec dziecka i współdziałanie w procesie jego integralnego wychowania, • rzetelnego i dyskretnego informowania rodziców o postępach dziecka, jego problemach i potrzebach, • angażowania rodziców w życie ochronki i jej funkcjonowanie, • organizowania różnych form czynnego zaangażowania rodzin⁵⁸. 	<p>Zadania rodziców</p> <ul style="list-style-type: none"> • przykład życia chrześcijańskiego, opartego na wierze, czynny udział w praktykach religijnych, również tych proponowanych ze strony przedszkola, • własna formacja duchowa, • towarzyszenie dziecku w procesie adaptacyjnym i całym wychowaniu przedszkolnym, • prowadzenie obserwacji rozwoju swojego dziecka, • rozwój umiejętności wychowawczych – udział w warsztatach, spotkaniach ze specjalistami, • współpraca z nauczycielem w celu wspierania osiągnięć rozwojowych dzieci i łagodzeniu trudności, • współdziałanie w tworzeniu rodzinnej atmosfery, czynne włączanie się w organizowanie uroczystości przedszkolnych⁵⁹.
Metody realizowania programu	
<p>Metody wychowania według M. Łobockiego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metoda modelowania • Metoda zadaniowa. • Metoda perswazyjna. • Metoda nagradzania. • Metoda karania. • Metoda oddziaływań grupowych. <p>Podczas zajęć z dziećmi najczęściej stosowane są następujące metody:</p> <ul style="list-style-type: none"> • metody asymilacji wiedzy oparte na 	<p>Program zakłada w pracy z dzieckiem stosowanie metod wychowania i nauczania mających na celu integralny rozwój osobowości wychowanka według założeń pedagogicznych ks. Bronisława Markiewicza i założeń współczesnej pedagogiki przedszkolnej.</p> <p>Najbliższe tej idei są metody zaproponowane przez A. Klim-Klimaszewską w książce „Pedagogika</p>

⁵⁸ Zob. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 20.

⁵⁹ Zob. s. I. Szewc, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 60.

<p>aktywności poznawczej (podające),</p> <ul style="list-style-type: none"> • metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy zwane problemowymi, • metody waloryzacyjne zwane eksponującymi o dominacji aktywności emocjonalno-artystycznej, • metody praktyczne cechujące się przewagą aktywności praktycznej, <p>Ogólnie metody – oparte na słowie, obserwacji i działalności praktycznej⁶⁰.</p>	<p>przedszkolna. Nowa podstawa programowa”.</p> <p>Należą do nich metody:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oparte na działaniu czyli metody czynne, • oparte na obserwacji – metody oglądowe, • oparte na słowie – metody słowne⁶¹.
--	---

5. Podsumowanie

W wypełnianiu swej misji przedszkola dzięki własnym programom wychowania realizują integralne wychowanie dzieci w odniesieniu do chrześcijańskiej hierarchii wartości z uwzględnieniem możliwości i potrzeb miejsca i czasu. Podejmują opiekę dzienną nad dziećmi rodziców pracujących, a w szczególności sposób pochyłają się nad potrzebami rodzin wielodzietnych, ubogich, żyjących w trudnych warunkach, wychodzą z pomocą matkom samotnie wychowującym dzieci. Bardzo ważną bowiem jest współpraca z rodziną w procesie wychowania dziecka oraz wsparcie rodziców w pełnieniu ich funkcji opiekuńczych i wychowawczych. Realizowane w nich nauczanie i kształcenie prowadzi do rozwijania sprawności istotnych dla wychowania osobowości ukierunkowanych na wartości jako na skutki trwania osobowych relacji, naprowadzających na transcendentalia (prawda, dobro, piękno) i osobowe relacje (miłość, zaufanie, otwartość)⁶². W ten sposób wychowanie osadzone jest na osobach, zatroskanych o dobro wspólne i gotowych podjąć wysiłek odpowiedzialności za siebie i innych. Odnoszą się przy tym do konkretnych

⁶⁰ Zob. s. M. Opiela i in., *Program wychowania ...*, dz. cyt., s. 47-47.

⁶¹ Zob. s. I. Szewc, *Program wychowawczy...*, dz. cyt., s. 112-113.

⁶² Zob. M. Gogacz, *Uwagi na temat wartości*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 17 (1981) 1, s. 200-209.

ideałów i wzorów osobowych czerpanych z Biblii, historii, tradycji i współczesności. Ważnym elementem misji przedszkoli katolickich jest także propagowanie wartości społecznych, moralnych, religijnych, narodowych, rodzinnych i kulturowych w środowisku i wdrażanie do ich urzeczywistniania. Dokonuje się to we współpracy przedszkola z rodzinami i z innymi instytucjami i organizacjami działającymi w danym środowisku. Sprzyja to budowaniu klimatu wspólnoty osób, bardzo często o wymiarze wielopokoleniowym, w której pielęgnowany jest duch radości, wzajemnego szacunku i troski o każdego jej członka.

W ten sposób, założone w programie wychowanie integralne dziecka znajduje właściwe uwarunkowania zarówno w wymiarze osobowym jak i społecznym oraz w odniesieniu do całej złożonej rzeczywistości, w jakiej dziecko żyje, rozwija się, wychowuje i kształci. Zyskuje ono także odpowiednie warunki dla twórczego działania dziecka w właściwej jemu aktywności zabawy, wyrażania siebie oraz pełnego zaspokajania potrzeb i wspomagania możliwości rozwojowych.

BIBLIOGRAFIA

Archiwum Główne Służebniczek Dębickich w Dębicy (AGSD), *Notatki Edmunda Bojanowskiego* (B).

Benedykt XVI, *Caritas in Veritate*, Rzym 2009.

Cian L., *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, Wyd. Salezjańskie, Warszawa 1986.

Dziekoński S., *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*, Wyd. UKSW, Warszawa 2000.
Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Podstawa programowa z komentarzami, t.1, MEN 2009.

Gogacz M., *Uwagi na temat wartości*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 17 (1981) 1, s. 200–209.

Jan Paweł II, *Laborem Exercens*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 1981.

Jasionek S., *Wychować człowieka*, WAM, Kraków 2007.

Kodeks Prawa Kanonicznego.

Kunowski S., *Problematyka współczesnych systemów wychowania*, Impuls, Kraków 2000.

Kustra Cz., *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009.

Marciniak Z., *O potrzebie reformy programowej kształcenia ogólnego*, w: *Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Podstawa programowa z komentarzami*, t.1, MEN 2009.

Maritain J., *Dynamika wychowania*, „*Znak*”, XLIII nr 436 (9) wrzesień 1991, s. 28–39.

Markiewicz B., *Wychowanie wielkich charakterów*, „*Powściągliwość i Praca*” 3/1900, nr 4, s. 25–27.

Markiewicz B., *Opieka nad dziećmi opuszczonymi*, „*Powściągliwość i Praca*” 8/1905, nr 9, s. 66.

Markiewicz B., *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. 1, Miejsce Piastowe 1911.

Niewęgłowski J., *Zarys wychowania chrześcijańskiego*, *Seminare* 26/2009, s. 265–277.
s. M. Opiela, s. M. Kaput, s. E. Piekarz, s. A. Kornobis, s. Z. Zymróz, s. S. Chudzik, *Program wychowania przedszkolnego według koncepcji pedagogicznej bł. Edmunda bojanowskiego*, Zgromadzenie SSi. BDNP, Dębica 2015.

Opiela M. L., Smagacz A., Wilk S. (red.), *Służyć i wychowywać do miłości. Błogosławiony Edmund Bojanowski – wychowawca i apostoł laikatu*, Wyd. KUL, Lublin 2009.

Opiela M., *Integralna pedagogika przedszkolna w systemie wychowania Edmunda Bojanowskiego. Kontynuacja i zmiana*, Wyd. KUL, Lublin 2013.

Opiela s. M. L., Świdrak E., Łobacz M. (red.), *Wychowanie integralne w edukacji katolickiej. Idee – twórcy – instytucje*, Wyd. KUL, Lublin 2014.

Poniewierski J. (red.), *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, Wyd. AA s.c., Kraków 2009.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 18 czerwca 2014 r., poz. 803).

Rynio A. (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Stalowa Wola 1999.

Słowińska M., *Konstruowanie wiedzy na zajęciach w przedszkolu*, Kraków 2010.

Sikorski T., Dymer A. (red.), *Kultura chrześcijańska w zjednoczonej Europie*, Wyd. Centrum Edukacyjne Archidiecezji Szczecińsko–Kamieńskiej, Szczecin 2007.

Statut Niepublicznego Przedszkola Sióstr Salezjanek im. Świętej Rodziny w Rumi, Rumia, 24 listopada 2009 r.

Szewe I., *Program wychowawczy dla przedszkola według systemu pedagogicznego ks. Bronisława Markiewicza*, Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archanioła, Miejsce Piastowe 2012.

Wilk S. SDB, Kiciński A., Łuczyński A., Opiela M., Smagacz A. (red.), *Drogowskazy wychowania*, Wyd. KUL, Lublin 2012.

Woroniecki J., *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, Znak, Kraków 1961.

INTEGRAL UPBRINGING IN CATHOLIC KINDERGARTENS

Catholic kindergartens serve important functions in the system of preschool education implemented according to the requirements specified in the Act on the Education System and the regulations issued on the base of it. As Catholic institutions, they take as a basis for action Christian system of values based on the biblical concept of man as a person, take the goals and tasks set out in the spirit of Catholic education. They carry them on the basis of pre-school education programs aimed at the integral development and upbringing of each child in close cooperation with parents. Their essence is a comprehensive and coherent education, learning the life based on a foundation of faith, entering the world of culture and Christian values, learning how to love your homeland and to prepare the child to study in school. Underlying preschool upbringing programs conducted by religious congregations is often the pedagogical concept developed by the founders. Others choose the program among the available programs, and based on the provisions in the statute and in accordance with them, perform programmatic assumptions to provide an integral upbringing.

Key words: integral upbringing, Catholic kindergarten, preschool education program